

מי הוא שהלך בשדות? בחיפוש אחר הצבר האמתי

אבנר בן־עמוס

אבי עמנואל בן־עמוס היה השחקן הראשון שגילם את דמות הצבר על הבימה העברית. כאשר העלה התאטרון הקאמרי את ההצגה 'הוא הלך בשדות', על פי מחזהו של משה שמיר, שיחק בה אבי את אורי, גיבור המחזה. הצגת הבכורה היתה ב־31 במאי 1948, שבועיים אחרי הכרזת המדינה ובעיצומה של מלחמת העצמאות. השילוב של מה שהוצג על הבימה עם מה שהתרחש בזירה ההיסטורית הפך את ההצגה בבת אחת לאירוע לאומי שסחף את כל היישוב היהודי של אז. קהל הצופים הזדהה עם מותו ההרואי של אורי בפעולה שנועדה לאפשר למעפילים לרדת אל החוף, וראה בהצגה כבואה למאבק האלים שהתרחש אז ברחבי הארץ. וכך כתב מבקר התאטרון חיים גמזו:

אי אפשר, אסור להיות אובייקטיבי בנוגע למחזה המתאר את ימינו העקובים מדם. חיבה גדולה אופפת את הלב כשלהבת־מדורות בלילה, חיבת רעות ואהבת רעות ואחוזה מלוות את אורי בדרך חייו. כי הוא היה אחד מאלה אשר במאבקם קידשו לעצמם את המוות ובמותם קידשו לנו את החיים.¹

ואולם מות הגבורה של אורי, בנו בכורו של קיבוץ גת העמקים, שמתלבט בין חברתו ההרה מיקה ובין חבריו לנשק בפלמ"ח, לא היה הסיבה היחידה לפופולריות של ההצגה. זו היתה נעוצה גם בעובדה שהצופים ראו את בני דמותם ניבטים אליהם מהבימה. מבקר תאטרון אחד כתב: 'לא היה חיץ בין הבימה ובין הקהל. בתוך הקהל נוכחו הרבה פלמ"חניקים וחיילים. והיה דומה, כאילו אורי ווילי וג'ינג' ומיקה ורותקה ירדו אל הקהל, וכמה מאנשי הקהל עלו אל הבימה. הזדהות גמורה'.² מבקר תאטרון אחר חזיק עוד יותר את הדברים בקבעו: 'עמנואל בן־עמוס הינו אורי ברמ"ח אבריו. בן־עמוס אינו משחק את אורי - הוא בעצמו הינו ה"צברא", ה"פלמחניק", בן

1 חיים גמזו, "הוא הלך בשדות" - ב"קאמרי", הארץ, 11 ביוני 1948; על החידוש בהצגה 'הוא הלך בשדות', ראו: בן־עמי פיינגולד, תש"ח בתיאטרון, הקיבוץ המאוחד, תל אביב 2001.

2 י"מ ניימן, 'הוא הלך בשדות בתיאטרון הקאמרי', דבר השבוע, 24, 10 באוגוסט 1948.

מי הוא שהלך בשדות?

הדור המתוח המבקש פורקן במפוחית, ובהשתובבות עם נערות.³
כבנו של מי שהיה מזוהה כל כך עם דמותו של אורי - 'הצבר האולטימטיבי'⁴ - שמחתי משניתנה לי ההזדמנות לבחון אותה לעומק ולשאת הרצאה על 'הוא הלך בשדות'⁵ בכינוס לכבוד שנת היובל לייסוד התאטרון הקאמרי (1944) שהוזמנתי להשתתף בו. כיוון שכבר הכרתי את המחזה של שמיר, פניתי לקרוא את הרומן שנקרא באותו השם, ועד מהרה התברר לי להפתעתי שמתחת לשמות הזהים מסתתרים שני טקסטים נבדלים, המציגים 'אורים' שונים זה מזה. מי מהם אפוא הוא הצבר האמתי? ואולי יש עוד מועמדים לתואר? מאמר זה מיוחד לחיפוש אחר הצבר האמתי תוך כדי שיטוט בזמן שחלף מאז שנות הארבעים של המאה שעברה.

עאסם אברשקרה, **צבר**, 1988, צבעי שמן על נייר, 690X910 מ"מ.
אוסף מוזאון ישראל, באדיבות משפחת אברשקרה

- 3 ש' בן-מרדכי, **הבקר**, 11 ביוני 1948.
- 4 מיכאל הנדלזלץ, 'הרבה יותר מצלילית', **הארץ**, 30 באוקטובר 2007.
- 5 ההרצאה פורסמה כמאמר: אבנר בן-עמוס, 'הוא הלך בשדות ב' 1948: שכול, זיכרון ונחמה', בתוך: גד קינר, אלי רוזיק ופרדי רוקם (עורכים), **הקאמרי: תיאטרון של זמן ומקום**, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 1999, עמ' 25-47.

במבט ראשון העלילות של הרומן ושל המחזה דומות למדי. במרכז שתיהן עומד אורי, שחוזר לקיבוצו לאחר שסיים את לימודיו בבית הספר החקלאי ומגלה שמשפחתו הקטנה התפוררה: אמו (רותקה) עזבה את אביו (וילי) ועברה לגור עם גבר אחר, והאב, שנהג לצאת לשליחויות לאומיות ולהשאיר מאחור, החליט להתגייס לצבא הבריטי (הימים הם ימי מלחמת העולם השנייה). אורי מנסה להשתלב מחדש בחיי הקיבוץ ואף מתאהב במיקה, ניצולת השואה. מיקה נכנסת להיריון, אך אורי נקרא להתגייס לפלמ"ח, ובשירותו קיפח את חייו. הרומן של שמיר מציג את אורי באור שונה מזה שבמחזה. כאן מדובר בצעיר חסון ושרירי, אך נבוך, חסר ביטחון ונעדר גרעין מוצק של אישיות; מודד את עצמו כל העת מול אביו - ויוצא חסר. בקטע מפתח של הרומן הוא מהרהר באביו:

והוא אז גם ימות לפניך ולמענך, כשם שעד עתה חי לפניך, ולקח אשה לפניך, והקים קיבוץ לפניך ועשה את כל הדברים הקשים שאין אתה בטוח עדיין אם תוכל לעשותם [...] ועתה גם ימות לפניך [...] לחיות לפניו לא היית יכול - אבל אתה יכול להסתלק לפניו. להשאיר את העולם עם וילי, עם רותקה - ובלי אורי.⁶

אורי, שחברי הקיבוץ רואים בו העתק דהוי של אביו, אינו מוצא שם את מקומו, וכורע תחת נטל ההתחייבויות הסותרות לאהובתו ההרה ולחבורת הפלמ"ח. רדוף משאלת מוות הוא מתלבט, נע ונד בלא מנוח בין העולמות השונים, עד שהוא נוטל את חייו במו ידיו במעשה כמו הרואי, בתאונת אימונים שהוא עצמו מביים.

הרומן של שמיר מותח בעקיפין ביקורת נוקבת על המפעל הציוני, שביקש לבנות בארץ ישראל יהודי חדש, נחוש וגאה, אך גם צייתן וכנוע ל'צו התנועה'; צעיר עברי סוער ומהפכן, ובתנאי שתהא זו מהפכה בסגנון ההורים. שמיר חושף את הסתירות הפנימיות שבדמות הצבר ומציג אותה ככלי ריק, כזיוף חלול המודע למעמדו הבדוי וקורס בסופו של דבר פנימה. במפתיע, דווקא הדמויות שהגיעו מאירופה - הן דור ההורים והן מיקה - מצטיירות ברומן, עם כל מגרעותיהן, כדמויות מוצקות ובשלות המסוגלות להתמודד בהצלחה עם המורכבות של המציאות שנקלעו אליה.⁷

שמיר כתב את הרומן בשנים 1945-1946, בהיותו חבר קיבוץ משמר העמק, בתקופה רגועה יחסית של חיי היישוב היהודי בארץ ישראל, תקופה שבה עוד היה אפשר להתבונן במבט נוקב בחברה החדשה שנוצרה בהשראת תפיסת העולם הציונית. שנה לאחר שסיים לכתוב את הרומן עזב את קיבוצו ועבר לתל אביב, ושם מסר את כתב היד לספרית פועלים, בית ההוצאה לאור של הקיבוץ הארצי, התנועה שאליה השתייך קיבוצו. ההוצאה אמנם הדפיסה את הספר, אך לא כרכה אותו וסירבה לפרסמו בשל עמדתו הביקורתית. הספר 'נגאל' מן המחסן בזכות יוסף מילוא, מנהל התאטרון הקאמרי, בפנייתו לשמיר בתחילת מלחמת העצמאות בבקשה שיעבד את הרומן למחזה. שמיר, שהיה נתון בצל המלחמה ונפילת אחיו הצעיר אליק (22 בינואר 1948), נעתר לבקשה, ולצד מילוא עיבד את הרומן ושינה לחלוטין את אופיו.

6 משה שמיר, הוא הלך בשדות [הרומן], עם עובד, תל אביב 2006 [ספרית פועלים, תל אביב 1948], עמ' 131.

7 על דמותו של אורי ככישלון מזההד ראו גם: יגאל שורץ, הידעת את הארץ שם הלימון פורח: הנדסת האדם ומחשבת המרחב בספרות העברית החדשה, דביר, אור יהודה 2007, עמ' 239-366.

מי הוא שהלך בשדות?

מעט מאוד נותר מהרומן הראליסטי־פסיכולוגי, המעמיד במוקד את המשברים הנפשיים של גיבוריו על רקע דרישות הקולקטיב, ובמקום זאת נוצר מחזה קטוע, בסגנון התאטרון האפי הברכטיאני, שבמרכזו הוויי הפלמ"ח והפעילות הצבאית של גיבוריו. זמן ההתרחשות הועתק ממלחמת העולם השנייה לתקופת תנועת המרי העברי שלאחר המלחמה, שאז החריף המאבק הצבאי בבריטים, והדבר אפשר להציג את אורי כמי שמתעלה מעל מצוקותיו האישיות ומתגייס למען הלאום. כך נעלם כמעט לחלוטין הממד הביקורתי של הרומן, ומסגור ההצגה כטקס זיכרון עשה אותה שיר הלל לחייל העברי, שכל חולשותיו נסלחות לו משהוא מקריב את חייו למען המולדת. כפי שאומרת דמות המספר בתחילת המחזה: 'ובכן, אנחנו מתחילים. על הקיר, עטויות־שחורים, תמונתו של הנער. בן עשרים היה בנופלו. המקהלה של בית הספר. החברים הוותיקים. ליד החלונות - הצעירים יותר'.⁸ ובכן, כל ההצגה נהייתה למעשה גרסה דרמטית של 'חברים מספרים על', והקהל שותף סביל לאירוע ההיזכרות הקולקטיבי.

והיכן ניצב אבי לעומת הדמויות הללו? עם איזה אורי הוא הזדהה ב־1948? מתוך הדברים שנשא באוניברסיטה העברית בירושלים באירוע לציון 50 שנה להצגת הבכורה של 'הוא הלך בשדות', מסתבר שהוא שם את עצמו בתווך, בין שתי הדמויות:

את אורי הכרתי מקרוב. אני הייתי בעצמי בן משק, אף הכרתי הרבה בני קיבוצים בני גילי. בילדותי הכרתי את ילדי 'גבעת השלושה', היינו יחד בסניף הנוער העובד בפתח־תקה. בנעורי הייתי כמה שנים בכפר גלעדי, הכרתי את בני המקום, הם היו לי חברים טובים. משם עלינו למנרה והייתי אחד מראשוני הקיבוץ [...] לי ולאורי היו הרבה נקודות מגע וכמה הבדלים יסודיים. שנינו גדלנו באותה אווירה, חונכנו על ברכי תנועת העבודה, היה לנו קנה מידה מוסרי משותף, ועוד ועוד. ההבדל ביננו היה שאורי היה קצת קהה חושים ואנוכי - אני מקווה שתכונות אלה אינן מצויות באופיי. אורי גדל בחממה של הקיבוץ, אני הייתי בן מושבה. אבי היה פועל בנין ומחצבות. בילדותי היה חוסר עבודה רציני ושפל כלכלי. בגיל צעיר למדי נאלצתי לצאת לעבודה בפרדסי עין גנים.⁹

בעניין היחס למיקה, אמר אבי:

בזמן העבודה על ההצגה שוחחתי הרבה עם אורי (כל שחקן הוא קצת סכיוזופני) בדרך כלל מאוחר בלילה, בדרך ממוגרבי לכסית [...] שאלתי אותו מה הוא מצא במיקה, מה הוא ראה בה? היא הייתה אחרת, אמר לי, היא הייתה שונה מכל החברות שלי, החברות שהכרתי במשק, או בכל מקום אחר. היא באה אלינו מרחוק, מתרבות אחרת. היה בה משהו מיסתורי, מסקרן ומושך. היא הייתה נערה יפה ובעלת חן בלתי רגיל, התאהבתי בה ברגע שראיתי אותה. נמשכנו אחד לשני באיזה כח מיסתורי, מגנטי. מאוחר יותר גיליתי את חוסר הביטחון שלה וזה החניף לי מאד שאני משמש לה כעוגן [...] באחד הדיאלוגים, אורי אומר לה: 'מה את רוצה ממני? את רוצה שהאבא שלי יהיה בבריגדה באיטליה, חברים שלי

8 משה שמיר, הוא הלך בשדות [המחזה], אור עם, תל אביב 1989, עמ' 12; על המחזה וההצגה ראו: גד קינר, 'ההצגה "הוא הלך בשדות" ומקומה בתיאטרון הישראלי', מדעי היהדות, 39 (1999), עמ' 67-76.

9 עמנואל בן־עמוס, 'אורי ואני', במה, 151, לב (1998), עמ' 6-7.

בג'ובים, בבתי סוהר ומי יודע איפה, ואני אשב בבית עם אחת מעליית הנוער?' להגיד דבר כזה למיקה זה לא סתם חוסר רגישות או נבזות - זו דקירת פגיון ישר בלב. שאלתי אותו למה אמר לה דבר כל כך מכאיב. הוא אמר לי שהצטער על כך מיד כשאמר זאת, שאמר ולא חשב על מה שהוא אומר, לא התכוון לפגוע בה, זה סתם יצא לו ברגע של רוגז. זה הוא כל העניין - 'הוא לא חשב על זה'.¹⁰

יש בדבריו המדומיינים של אורי היפוך מרתק של מערכת היחסים האוריינטליסטית והסטרואטיפית שבין המערב - הזכרי, הדומיננטי והישיר, ובין המזרח - הנשי, המסתורי, החמקמק, וכמובן הנשלט. במקרה זה דווקא הצבר השרוי במזרח נמשך אל האישה הגלותית, שהגיעה מן המערב, ואולי מלמד הדבר עד כמה הפנימה הציונות את התפיסה האירופית כלפי היהודים שהגיעו מן המזרח הקסום והארוטי.

אבי סיים את דבריו 'ככמה הערות אישיות', ואלה מעידות כי החיים מחקים לעתים את האמנות:

חברתי הראשונה לחיים, מיכל, היא יוצאת עליית הנוער, וחברתי השנייה, חוה, היא ניצולת השואה והמחנות. זה אומר משהו על עצמי, ואולי לא - סתם רציתי להזכיר זאת. כאשר פפו ויצחק [יוסף מילוא, במאי 'הוא הלך בשדות', מייסד תאטרון הקאמרי ומנהלו, ויצחק קדישוזן, מנכ"ל התאטרון] סולקו מהקאמרי, הייתי בשנת לימודים בירושלים ועבדתי ברדיו, וכאשר חזרתי לא מצאתי את מקומי בקאמרי. הייתי תקופה מסוימת בלהקת 'זוטא' ולאחר מכן נסעתי לניו יורק ללמוד. זהו סוף הסיפור הזה.¹¹

נסיעתו של אבי לניו יורק בקיץ 1964 היתה תחילתו של סיפור אחר. הוא נסע ללמוד קולנוע וטלוויזיה ונשאר שם בסופו של דבר, הקים משפחה חדשה והתפרנס כבמאי וצלם של פרסומות. העיתונאי שבתי טבת, שפגש אותו בניו יורק שנתיים לאחר בואו, פרסם בעיתון הארץ מאמר ובו התלונן כי מי שגילים את דמותו של אורי הולך עתה בשדות בניו יורק ואפילו נהנה מכך. 14 שנה אחרי אבי הגעתי גם אני לארצות הברית לצורכי לימודים - לימודי דוקטורט בהיסטוריה אירופית מודרנית באוניברסיטת קליפורניה-ברקלי, בצד השני של היבשת. כאשר הייתי מבקר בניו יורק, נהגתי להיפגש גם עם חוג מכריו: ישראלים לשעבר, כמוהו, שהיו נפגשים לרוב בחגים היהודים ובערבי שירה בציבור וריקודי עם ישראלים. ביתו שבשכונת קווינס היה מקושט בחפצים שהביא עמו מהארץ (כלי נחושת, כריות רקומות, ציורי נופים ארץ-ישראליים). בארון הספרים היתה בעיקר ספרות עברית, ובכללה שני ספרים שהיו יקרים במיוחד ללבו: עותק מ-1948 של 'הטור השביעי' של נתן אלתרמן, ובו הקדשת המחבר: 'לבן-עמוס, אשר יוסיף וירונונו מכוחם וניחוחם של הנעורים והארץ'; ועותק של המהדורה הראשונה של הרומן **הוא הלך בשדות**, ובו הקדשת המחבר: 'לבן-עמוס, אשר הפך את אורי לדמות הפופולרית של נערות ארץ-ישראל, בחיבה והתבוננות אל העתיד'.

10 שם, עמ' 7-8.

11 שם, עמ' 10; על ההיסטוריה של תאטרון הקאמרי באותה תקופה ראו: לאה גילולה, 'התיאטרון הקאמרי מיסודו ועד שנת 1961: השגשוג, המשבר ותיקונו', עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים 2007. העבודה עומדת לצאת לאור בהוצאת יד יצחק בן-צבי.

כזכור, הרומן יצא לאור רק לקראת הצגת הבכורה של המחזה, וסמיכות הזמנים סייעה בטשטוש ההבדלים ביניהם והעמידה את הרומן בצל המחזה.¹² מלבד זה, החברה הישראלית העדיפה תמיד להתבונן בעצמה דרך המראה המחמיאה של המחזה ולא בזו של הרומן. העובדה שהמחזה הוצג מחדש פעמים רבות מעידה על מרכזיותו בתרבות הישראלית: בשנים 1956 (תאטרון הקאמרי), 1966 (תאטרון חיפה), 1997 (תאטרון באר שבע, לכבוד שנת היובל למדינת ישראל), 2008 ו-2013 (בית צבי). המחזה גם עובד לסרט ב-1967, בכימויו של מילוא ובכיכובו של אסי דיין, והקרנתו לאחר מלחמת ששת הימים היתה הזדמנות נוספת להתרפק על דמותו של אורי. בסרט, בנו של אורי הוא חייל הממשיך בדרכו. המכנה המשותף לכל ההפקות הללו היה עיצוב דמותו של אורי באופן שהלם את תמונתו העטויה שחורים שעל הקיר: בגישה נוסטלגית, הרואית ודו-ממדית. לאחר כל זאת נראָה שאי אפשר עוד להציג את דמותו של אורי הצגה רעננה, שתשחרר אותו מהמסגרת הלוחצת של טקס הזיכרון.

משום כך הופתעתי בקיץ 2012 כאשר בישרה לי רות קנר, הבמאית ומנהיגת קבוצת התאטרון הקרויה על שמה, כי הקבוצה עומדת להציג את 'הוא הלך בשדות' בכימויה של מור פרנק. היא ביקשה את עזרתי בעיבוד הטקסט, ואני נעניתי לאתגר. ההיכרות שלי עם רות קנר החלה בשנת 2003, כאשר שיתפנו פעולה בעיבוד לבימה של ספרה של תמר ברגר **דיוניסוס בסנטר**.¹³ ספר זה משלב היסטוריה, ספרות וניתוח חברתי כדי לספר את סיפורה של פיסת קרקע תל-אביבית השוכנת סביב פינת הרחובות המלך ג'ורג'-דינגוף. ברגר טווה את סיפור הקרקע באמצעות התחקות אחר קורותיה של שלוש משפחות: משפחת אדיב חינאווי, מוסלמים מיפו שהיו בעלי אדמות במקום עד אשר גורשו מהארץ בשנת 1948 והתפזרו ברחבי העולם; משפחת גולדמן הבדיונית, גיבורת ספרו של יעקב שבתאי זכרון **דברים**, תושבת שכונת הצריפים נורדיה שהוקמה במקום בראשית שנות העשרים לשיכון של פליטי יפו היהודים; משפחת אריה פילץ, היזם אשר פינה את תושבי שכונת נורדיה והקים במקום בסוף שנות השבעים את הקניון הידוע בשם דינגוף סנטר. בעיבוד לבימה הוצגו קורותיה של פיסת קרקע זו במגוון קולות של הדמויות ההיסטוריות והבדיוניות שחיו בה בכל גלגוליה, בהיפוך חץ הזמן ההיסטורי, כדי להשיב על השאלה מי היה כאן קודם. תחילה הוצג הקניון המודרני על שלל חנויותיו; לאחר מכן התודע הקהל לתושבי שכונת הצריפים העלובה, ולבסוף לחרם שניטע באזור בתחילת המאה ה-20 ולבני משפחת חינאווי, בעלת הקרקע.

שנתיים לאחר שהועלתה הצגת הבכורה של 'דיוניסוס בסנטר' בסתיו 2004 בפסטיבל עכו ססתי לניו יורק לבקר את אבי. סיפרתי לו על ההצגה וכן שאחד מבניו של אדיב חינאווי - יוסף (שנולד ב-1931) - הגיע בסופו של דבר לניו יורק ופתח במנהטן, עם שותף יהודי, חנות בייגל בשם 'בייגלוורקס' (החנות מצליחה). אבי הציע שניפגש אתו, ולאחר כמה שיחות טלפון איתרנו

12 דחיקת המחזה את הרומן מודגמת היטב בספרו של עוז אלמוג, העוסק בדיוקן הצבר ומנתח אותו בין השאר באמצעות הרומן של שמיר. אלא שאלמוג, המתאר את אורי כמילים 'מפקד מחלקה שנופל בקרב', מתייחס לאורי של המחזה, ולא לזה של הרומן. ראו: עוז אלמוג, **הצבר - דיוקן**, עם עובד, תל אביב 1997, עמ' 200.

13 תמר ברגר, **דיוניסוס בסנטר**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב 1998.

אותו בביתו שבקווינס, במרחק רבע שעה נסיעה מביתו של אבי. נפגשנו בביתו, וגם הוא היה מקושט בכלי נחושת, בכריות רקומות ובציורי נופים ארץ-ישראליים, והיתה בו ספרייה מרשימה של ספרים בערבית. תחילה דיברנו באנגלית, ויוסף, שהכיר את ספרה של ברגר, התרגש למראה תמונות מההצגה. אבי, שמעולם לא הרגיש נוח עם השפה האנגלית (כשגדל, זו היתה שפתו של המשעבד הזר), התחיל לפתע לדבר בערבית, שפה שלמד בעת ששהה במנרה כאיש פלמ"ח. יוסף הצטרף אליו, ועד מהרה הפליגו השניים בזיכרונות מהמזרח התיכון, בעוד אני נותר מאחור.

'דיוניסוס בסנטר' הוצגה עד 2007, ולאחר מכן הוסיפה קבוצת התאטרון של רות קנר להעלות הצגות בנוסח 'תאטרון סיפור', המבוססות על ספרים, כגון **אצל הים** (ס' יזהר), **פרשות רצח** (מנפרד פרנקה) ו**מעוף היונה** (יובל שמעוני). על רקע מסורת זו של קבוצת התאטרון, הבחירה של מור פרנק במחזה 'הוא הלך בשדות' דווקא היתה מפתיעה שבעתיים. כשנפגשנו היא הסבירה שבחירתה נעשתה ממניעים אישיים ולא ממניעים של אסתטיקה: בנה הרך עמד לעשות את צעדיו הראשונים בגן הילדים, כלומר להיכנס לתהליך החברות הישראלי בדרך שתוביל אותו בסופו של דבר להיות חייל בצה"ל, והיא, כאם צעירה, ביקשה לבחון את המקורות התרבותיים של התפיסה שעלולה לגרום לו לסכן את חייו. לאחר כמה שיחות וקריאה משותפת בטקסטים הגענו לידי מסקנה שכדי להסיר את האבק מעל דמותו של אורי ולהקנות לה שלושה ממדים יש לזנוח כמעט לחלוטין את המחזה של שמיר ולפנות לרומן שלו. רק כך יהיה אפשר להעלות מחדש שאלות הקשורות ביחסים המורכבים שבין דור ההורים שנולדו באירופה לדור הבנים שנולדו בארץ, ובמתח שבין רצון היחיד לבור לו את דרכו ובין כוחה של החברה לכפות עליו מסלול מסוים.

העיבוד המשותף שלנו, שהונח בבסיס ההצגה 'הוא הולך בשדות', השמיט את תמונות ההווה של הפלמ"ח והתמקד בעיקר במערכת היחסים שבין אורי להוריו וביןו למיקה, תוך כדי שילוב של קטעים מהרומן עם תמונות מהמחזה. כדי למנוע את הזדהות הקהל עם דמותו של אורי וכדי להדגיש את מורכבותה, פיצלנו אותה בין ארבעת שחקני ההצגה (שני גברים ושתי נשים), והם מגלמים אותה ברגעים שונים בחייו ולעתים אפילו בו בזמן. פיצול נוסף נעשה בסיום ההצגה: לפני הקהל מוצגים זה אחר זה שני הסיומים - ההקרבה ההרואית המסיימת את המחזה, וההתאבדות המסיימת את הרומן. ביציאה מן האולם, כל צופה מוזמן לבחור בדף שטקסט הסיום בו מועדף עליו. מרכיב נוסף בעלילה נשאר פתוח, והוא גורל העובר בבטנה של מיקה. גם ברומן וגם במחזה היא מתכוונת תחילה לעשות הפלה בשל אכזבתה מהתנהגותו האנוכית של אורי, אך נמנעת מכך ברגע האחרון, ובזכות זאת מבטיחה את המשך השושלת ואת ניצחון הקולקטיב.¹⁴ השמטת ההחלטה הסופית של מיקה בעניין ההפלה מותירה בידי ובידי הקהל את האפשרות לבחור במסלול הרצוי: ללדת את הילד ולגדלו לתוך המציאות הצבאית, או למנוע ממנו יציאה לאוויר העולם. עם זאת, לא ויתרנו על המסגרת של טקס הזיכרון. הקהל יושב מאחורי שולחנות מסודרים בצורת ח"ת, והוא שותף (סביל) לאירוע

14 שתי ההפקות של המחזה בבית צבי, שביימה איה שבא, הסתיימו ב'הבזק לעתיד' (Flash Forward) שאינו נזכר בטקסט אך מזכיר את סיומה של הגרסה המוסרטת: מיקה לא עלתה לאוטובוס שהיה אמור להסיע אותה להפלה, היא מזקינה בבת אחת ונפגשת עם בנה, הלבוש מדי חייל צה"ל.

מי הוא שהלך בשדות?

ההנצחה הקולקטיבי ובה בעת מוזמן להרהר על תפקידו (הפעיל) בחברה הישראלית. כך נוצרה הצגה שאמנם מבוססת על הרומן של שמיר, אך מבקשת להימנע ממבטו של המספר הכול-יכול והכול-יודע. במקום זאת עמדנו על עקרון הריבוי - של קולות, מבטים, נקודות תצפית ועלילות אפשריות.

הצגת הבכורה החגיגית של 'הוא הולך בשדות' התקיימה במוזיאון תל אביב ביום 31 במאי 2013. וכך כתבה מור פרנק בתכניית ההצגה:

ששים וחמש שנים עברו מאז
הועלתה ההצגה המיתולוגית 'הוא הלך בשדות' בזמן
מלחמת השחרור.
וכבר אמרנו שהשתחררנו,
אבל זה רק הולך ומסתבך,
וכבר אמרו שאורי לא הולך בשדות יותר,
אבל עוד רואים שדות,
ועוד רואים פה ושם אנשים שהולכים,
ואנשים שהולכים ולא חוזרים, עוד רואים,
עוד רואים.¹⁵

אבי לא ראה את ההצגה. הוא נפטר בניו יורק כשנה לאחר הפגישה עם יוסף חינאווי, בספטמבר 2007, וביקש בצוואתו לשרוף את גופתו ולפזר את אפרה בשדות מנרה. הוא בחר שלא להיקבר בעיר שחי בה יותר ממחצית חייו אלא לשוב אחר מותו לקיבוץ שבילה בו שנתיים חשובות בבחרותו.

אם כן, מי מכל הדמויות הללו הוא הצבר האמיתי? האם משה שמיר, שהיה בתחילת דרכו איש השומר הצעיר ובסופה איש ארץ ישראל השלמה? האם אורי של הרומן, הנער המתלבט ששם קץ לחייו; או אורי של המחזה, הנער הנועז, ההחלטי, שנפל למען המולדת? האם אבי, שהחל את חייו בפתח תקווה וסיים אותם בניו יורק? ואולי יוסף חינאווי, שהחל את חייו ביפו, גורש ממנה חסר כול עם רבבות פליטים, והגיע בסופו של דבר לניו יורק? ושוא זו בדיה מוחלטת וכל חיפושיי אחריה אינם אלא חסרי תוחלת?

15 מתוך תכניית ההצגה 'הוא הולך בשדות'. פרטים על ההצגה מובאים באתר 'קבוצת תיאטרון רות קנר': www.ruthkanner.com